

practical experience enabled T. Ponimanska to create the conception of the humanistic upbringing, based on the perception of the value of preschool childhood, its importance in the life of each person. The world visions of childhood, the views concerning the need to change the relationship between the world of childhood and the world of adults in modern conditions have been analyzed. The conceptual foundations of the humanistic upbringing, based on the idea of equality of worlds of adults and children, their interaction on the basis of humanistic values have been defined. Having analyzed the views of T. Ponimanska on the world of childhood, we can conclude that the entire interaction of the world of childhood and the adult world is not a displacement of each other, but is possible only through their constant coordination, cooperation, correlation. It is a mutual integration of the world of adults and the world of childhood, where they are involved in a collaborative dialogue with each other.

Key words: T. Ponimanska, humanistic upbringing, childhood, preschool childhood, world of childhood, value of childhood.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2018

Г. М. Косарева

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ

Анотація. У статті визначено роль толерантності у сучасному суспільстві; узагальнено зміст поняття «толерантність»; сутнісні характеристики толерантності як педагогічного та психологічного явища. Висвітлено проблему виховання толерантності у студентів педагогічного закладу вищої освіти, розвитку їх позитивних загальнолюдських якостей, яка проходить складний шлях теоретичного переосмислення та удосконалення методичних рекомендацій. Здійснено огляд деяких методологічних підходів до виховання толерантності у майбутніх логопедів.

Ключові слова: виховання, толерантність, майбутні логопеди, педагогічний закладів вищої освіти, методологічні підходи.

Постановка проблеми. В умовах зміни парадигмальних проєкцій зростає роль майбутнього логопеда як прикладу соціально-педагогічно доцільних способів взаємодії з оточуючими та безпосереднього організатора гуманістичного виховного середовища в інклюзивному освітньому просторі, в якому він взаємодіє з дитиною з особливими потребами, дитячим колективом, батьками вихованців. Тому перехід від усвідомлення необхідності завдань гуманізації виховання в інклюзивному освітньому просторі до практичного засвоєння цінностей розвитку

особистості ми пов'язуємо з переорієнтацією змісту підготовки майбутніх логопедів на принципах гуманістичної парадигми, у якій центральною є проблема виховання толерантності. Додамо до цього, що сучасний стан розвитку людини і суспільства вимагає від особистості високого рівня її загальної культури, моральних якостей і порозуміння між людьми, яке набуває значущості в загальному глобальному процесі інтеграції й асиміляції культур. У цих умовах встановлення меж світоглядної вседозволеності стає імперативом, а виховання толерантності – пріоритетним завданням педагогіки.

Оскільки серед визначених якостей майбутнього педагога особливої ваги та першочергового значення надають саме толерантності, то перед закладами вищої освіти, які готують педагогів, стоїть завдання виховання толерантної особистості, здатної налагоджувати конструктивну взаємодію в аспекті порозуміння як з усіма учасниками педагогічного процесу, так і у повсякденному житті. Сучасне студентство, як майбутня інтелектуальна еліта країни, повинно, на наш погляд, стати активним провідником ідей толерантності, гарантуючи цим стабільний розвиток усього суспільства.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аналіз та дослідження сучасної науково-педагогічної та психологічної літератури свідчить, що окремим аспектам виховання толерантності у молоді присвячено значну кількість праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Теоретичну основу вивчення проблеми педагогічної толерантності склали: особистісно-орієнтований підхід до виховання (І. Бех, Н. Гавриш, О. Коберник, Н. Ничкало, В. Оржеховська, Т. Поніманська, Р. Пріма, О. Савченко, О. Сухомлинська); положення філософської і психолого-педагогічної науки про сутність гуманізму і гуманізацію виховання (Ш. Амонашвілі, І. Бех, М. Бубер, І. Кант, О. Кононко, В. Лекторський, Дж. Локк, А. Маслоу, М. Мчедлов, К. Роджерс, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, М. Уолцер); про закономірності морального розвитку особистості в дошкільному віці (Л. Артемова, Р. Буре, В. Кузьменко, В. Нечаєва, Ю. Приходько, Т. Поніманська). Загальні питання педагогіки толерантності вивчали М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, О. Шарова та ін. Це своєю чергою доводить, що актуальність дослідження проблеми виховання толерантності у майбутніх педагогів не підлягає сумніву.

На думку дослідників, навчання у закладах вищої освіти – важливий етап особистісного і професійного становлення молоді людини, це складний динамічний та системний процес, що включає індивідуалізацію та соціалізацію особистості; специфічна форма розвитку та одна з провідних форм вияву активності особистості; процес досягнення соціальної та професійної компетентності, життєвого і професійного досвіду [1; 2; 4; 5; 8].

Однак більшість дослідників означеної проблеми зосереджують свою увагу, головним чином, на обґрунтуванні загальних теоретичних основ виховання толерантності майбутніх педагогів, а проблема пошуку

ефективних методів і форм виховання толерантності у студентів педагогічних закладів вищої освіти залишається недостатньо висвітленою, що негативно позначається на результатах педагогічного впливу, спрямованого на розв'язання вищезазначеної проблеми.

Метою статті є висвітлення проблеми виховання толерантності студентів педагогічних закладів вищої освіти, огляд методологічних підходів до виховання толерантності у майбутніх логопедів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зауважити, що проаналізувавши різні підходи до визначення поняття «толерантність», нами було з'ясовано, що єдиного підходу в науковців до визначення поняття «педагогічна толерантність» не існує.

Толерантність входить до ядра гуманістичного світогляду, це загальнолюдська цінність, що характерна для багатьох релігій (смиренність, терпимість) і філософських вчень (етика смиренності, концепція терпимості як активної взаємодії), а за останні роки вона значно змінила свій зміст і увійшла у вітчизняний педагогічний лексикон. Таким чином, формування педагогічної толерантності є одним з найважливіших завдань гуманізації освіти [8].

Гуманістична спрямованість особистості педагога означає ставлення до дитини як до найвищої цінності, визнання її права на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв своїх здібностей. Вільно реалізувати власні творчі можливості задля себе і оточення людина може лише за наявності віри в саму себе. Остання зміцнюється тоді, коли сприймаються і оцінюються не тільки її позитивні якості, а вся особистість у цілому, тобто коли її люблять, поважають її гідність, виявляють гуманність.

В основу педагогічної толерантності покладено уявлення про відповідальність майбутнього вихователя за вибудовування діалогічних взаємин з вихованцями як ключовими суб'єктами освітнього процесу, які володіють унікальними якостями, що забезпечує досягнення ефективності педагогічної діяльності. Педагог із розвинутою педагогічною толерантністю має високі загальні розумові здібності, відрізняється зрілістю суджень, йому притаманна емоційна стабільність. Завдяки цим рисам педагог легко адаптується до взаємодії з різними суб'єктами професійної діяльності. Важливим моментом, що визначає сутність педагогічної толерантності майбутнього педагога, є те, що вона формується й розвивається за певних соціальних умов і завдяки власним зусиллям особистості.

Відмітимо, що важливе значення у вихованні толерантності відводиться закладам освіти, зокрема, педагогічним закладами вищої освіти, які мають будувати навчально-виховний процес таким чином, щоб студенти, майбутні логопеди та дефектологи, стали взірцем толерантної поведінки, адже лише толерантний педагог зможе побудувати толерантні стосунки з дітьми з мовленнєвими порушеннями та іншими психофізичними вадами в інклюзивному освітньому просторі.

Отже, саме освіта є тим соціальним інститутом, у межах якого може формуватися толерантна свідомість і поведінка студентів як через систему виховної роботи, так і через зміст освіти, за допомогою програм, підручників, різних форм організації навчання та груп методів, а саме:

- методів формування свідомості особистості, які спрямовані на формування толерантної свідомості студентів: знань, понять, переконань, світогляду та розвитку толерантного мислення (розповідь, підготовка студентами повідомлень з проблем толерантності, індивідуальна та групова бесіда, диспут, особистий приклад куратора та викладачів закладу вищої освіти тощо);

- методів організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки, що спрямовані на здобуття особистістю позитивного досвіду толерантної поведінки (індивідуальні, групові та колективні форми вправ, доручення тощо);

- методів стимулювання поведінки і діяльності, що покликані стимулювати толерантні прояви студентів чи гальмувати їх інтолерантні дії та вчинки (заохочення – схвалення, похвала, вдячність та ін.; покарання – осуд дій і вчинків, що ідуть всупереч нормами толерантної поведінки);

- активних методів соціально-педагогічного розвитку, що здійснюють комплексний вплив на розвиток усіх сфер толерантної особистості: свідомості, почуттів, якостей і властивостей толерантної поведінки студентів (групова дискусія; соціально-психологічні тренінги толерантності; рольові, ділові, імітаційні ігри; прийоми «обмін думками», «мозковий штурм», діалогічне спілкування та ін.) [3, с. 11].

Толерантна освіта сприяє також об'єднанню педагогів, які не сприймають ніяких форм агресії в освітніх закладах. Професіоналізм педагогічного спілкування виявляється в готовності й умінні використовувати наявні знання на практиці, вирішувати безліч педагогічних завдань; у виробленні норм поведінки; у готовності до співпраці з дітьми, батьками та колегами; в емоційній контактності, що виявляється в чуйності, здатності до співпереживання; у високому рівні емоційної стабільності, педагогічної толерантності в різних конфліктних ситуаціях.

Виховання толерантності студентів педагогічного закладу вищої освіти є, на наш погляд, дієвим лише тоді, коли здійснюється поступово, день у день, з використанням основних методологічних підходів, а саме:

- особистісно-орієнтованого підходу (І. Бех, О. Бондаревська, О. Кононко, І. Якиманська та ін.), який «виступає базою виховання цілісної особистості, що поважає власну та чужу гідність, права інших людей» [6, с. 83];

- діяльнісного підходу (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Д. Ельконін та ін.), який стверджує, що толерантність як риса особистості формується тільки у процесі діяльності та взаємодії з іншими людьми;

- гуманістичного підходу (В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі та

ін.), що передбачає гуманне ставлення до студентів, їхніх потреб, інтересів; прийняття їх такими, якими вони є; виховання миролюбства, поваги прав і гідності до інших людей, бережливого ставлення до всього живого, вирішення конфліктів без використання відкритих і прихованих форм примушування;

– культурологічного підходу (М. Бахтін, В. Бублер, М. Кабатченко, М. Каган та ін.), що допомагає студентам оволодіти культурою свого народу як умовою інтеграції в інші культури; формує уявлення про різноманітність культур світу; виховує позитивне ставлення до культурних розбіжностей;

– аксіологічного підходу (В. Прянікова), що передбачає орієнтацію на загальнолюдські цінності;

– системного підходу (В. Безпалько, В. Шадріков та ін.), що передбачає необхідність цілісної системи розвитку толерантної поведінки студентів;

– комунікативно-діалогічного підходу (Г. Безюльова, Т. Білоус, О. Скрябіна, Г. Шеламова та ін.), який стверджує, що джерелом формування толерантності є суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача та студента; розвиток комунікативних якостей студентів;

– середовищного підходу (В. Караковський, Н. Селіванова, М. Рожков та ін.), що розглядає опосередковане управління «через середовище» процесами розвитку та формування особистості, зокрема виховання толерантності студентів до дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти [6, с. 83-85].

Запровадження інклюзивного навчання передбачає подолання низки стереотипів та необхідність розробки специфічних механізмів його впровадження. Елементарна інформаційна необізнаність, недостатнє володіння педтехнологіями та основами психології і корекційної педагогіки, емоційне неприйняття дітей з особливими потребами та ментальна неготовність включати їх у звичну діяльність є основними аргументами позиції педагогів. Таке ставлення супроводжується, як правило, особистісним співчуттям до хворих дітей та їхніх батьків, проте саме про належну професійну психолого-педагогічну готовність говорити ще передчасно.

Інклюзивне навчання не є альтернативою спеціальній освіті, але воно значно розширює її можливості. Як зазначає А. Колупаєва, «спеціальна освіта» передбачає навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку поза межами звичайної масової школи в паралельній сегрегаційній освітній системі і те, що поняття «інтеграції», «інклюзії» розглядаються як антонімічні щодо «сегрегації» і визначають відповідний поступ у розвитку системи одержання освіти особами з порушеннями [9, с. 150-152].

Зазначимо, що ціннісне ставлення до дитини з особливостями психофізичного розвитку, розуміння її унікальності, важливості,

пріоритетності у розвитку суспільства є одним із першочергових у вихованні толерантної особистості. Саме від нього залежить виховання толерантності до дітей з особливими потребами як важливого компонента професійного розвитку майбутнього педагога. Прийняття дитини такою, якою вона є, прийняття іншості партнера – необхідна умова успішності педагогічної діяльності.

Натомість, ставлення суспільства до дітей з особливими потребами – найбільш важливий і складний, але найменш досліджений комплекс установок, що зумовлюється індивідуальними особливостями особистості та її неприйняття соціумом. Зауважимо, що саме інтолерантність і є тим явищем, яке сприяє ізоляції дитини від суспільства та здорових однолітків і не дозволяє дітям з особливостями психофізичного розвитку виявити власні, індивідуальні риси та підкреслити свою унікальність. Інтолерантність передбачає відсутність таких якостей, як емпатійність, доброзичливість, милосердя, терпимість [2].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Прагнучи змінити негативну тенденцію щодо інтолерантності, ізоляції дитини з особливими потребами від суспільства та здорових однолітків, в основу нашого подальшого дослідження покладено положення про формування толерантного ставлення до таких дітей у процесі впровадження інклюзивної освіти, яке розглядається як базова особистісна цінність майбутнього логопеда, пріоритет і один з принципів співчуття, милосердя і терпимості, вияв усвідомленого й відповідального вибору майбутнього педагога, його власної відкритої позиції та активності в напрямку побудови гуманних стосунків в інклюзивному освітньому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абакумова И. В. О становлении толерантной личности в поликультурном образовании / И. В. Абакумова, П. Н. Ермаков // Вопросы психологии. – 2003. – № 3. – С. 79-82.
2. Асмолов А. Г. О смыслах понятия «толерантность» / А. Г. Асмолов, Г. У. Солдатова, Л. А. Шеламова // Век толерантности: науч.-публицист. вестник. – М. : МГУ, 2001. – Вып. 1-2. – С. 8-18.
3. Бернадська Л. В. Виховання толерантності в учнів 5-7 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.: 13.00.07 – «теорія і методика виховання» / Л. В. Бернадська. – К., 2009. – 20 с.
4. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків / О. Ф. Бондаренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 7. – С. 8-11.
5. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях / О. Волошина // Рідна школа. – 2007. –

№ 3. – С. 4-6.

6. Герасимов С. А. Педагогические средства воспитания толерантности у детей младшего школьного возраста: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Сергей Александрович Герасимов. – Архангельск, 2004. – 270 с.
7. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности : учеб. пособие для слушателей системы дополнительного профессионального педагогического образования / Е. Ю. Клепцова. – М. : Академический Проект, 2004. – 176 с.
8. Колупаева А. А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва. Л. О. Савчук. – 2-е вид. вид. доповн. та перероб. – К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с. – (Інклюзивна освіта).

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED:

1. Abakumova I. V. O stanovlenii tolerantnoj lichnosti v polikul'turnom obrazovanii [On the Formation of a Tolerant Personality in Multicultural Education] / I. V. Abakumova, P. N. Ermakov // Voprosy psihologii. – 2003. – № 3. – S. 79-82. (in Russian).
2. Asmolov A. G. O smyslah ponjatija «tolerantnost» [On the Meaning of the Concept of Tolerance] / A. G. Asmolov, G. U. Soldatova, L. A. Shelamova // Vek tolerantnosti: nauch.-publicist. vestnik. – M. : MGU, 2001. – Vyp. 1–2. – S. 8-18.(in Russian).
3. Bernadska L. V. Vykhovannia tolerantnosti v uchniv 5-7 klasiv shkil-internativ u pozaurochnii diialnosti [Raising Tolerance for 5-7 Grade Pupils in Boarding Schools in Extracurricular Activities]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets.: 13.00.07 – «teoriia i metodyka vykhovannia» / L. V. Bernadska. – K., 2009. – 20 s. (in Ukrainian).
4. Bondarenko O. F. Psykholohichni osoblyvosti suchasnoi studentskoi molodi ta problemy profesiinoi pidhotovky psykholohiv-praktykiv [Psychological Peculiarities of Modern Student Youth and Problems of Professional Training of Psychologists-practitioners] / O. F. Bondarenko // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2003. – No 7. – S. 8-11. (in Ukrainian).
5. Voloshyna O. Problema formuvannia tolerantnosti v suchasnykh pedahohichnykh doslidzhenniakh [The Problem of Tolerance Formation in Modern Pedagogical Researches] / O. Voloshyna // Ridna shkola. – 2007. – No 3. – S. 4-6. (in Ukrainian).
6. Gerasimov S. A. Pedagogicheskie sredstva vospitanija tolerantnosti u detej mladshego shkol'nogo vozrasta [Pedagogical Means of Education of Tolerance in Children of Younger School Age]: dis. kand. ped. nauk: 13.00.01 / Sergej Aleksandrovich Gerasimov. – Arkhangel'sk, 2004. – 270 s. (in Russian).

7. Klepcova Je. Ju. Psihologija i pedagogika tolerantnosti [Psychology and Pedagogy of Tolerance]: ucheb. posobie dlja slushatelej sistemy dopolnitel'nogo professional'nogo pedagogicheskogo obrazovanija / Je. Ju. Klepcova. – M. : Akademicheskij Projekt, 2004. – 176 s.(in Russian).
8. Kolupaieva A. A. Dity z osoblyvymy potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia [Children with Special Needs and Organization of Their Training] : navch.-metod. posib. / A. A. Kolupaieva. L. O. Savchuk. – 2-e vyd. vyd. dopovn. ta pererob. – K. : Vydavnycha hrupa “АТОПОЛ”, 2011. – 274 s. – (Inklyuzyvna osvita). (in Ukrainian).

Аннотация. В статье определена роль толерантности в современном обществе; обобщено содержание понятия «толерантность»; сущностные характеристики толерантности как педагогического и психологического явления. Освещена проблема воспитания толерантности студентов педагогического вуза, развития их положительных общечеловеческих качеств, которая проходит сложный путь теоретического переосмысления и усовершенствования методических рекомендаций. Сделан обзор некоторых методологических подходов к воспитанию толерантности у будущих логопедов.

Ключевые слова: воспитание, толерантность, будущие логопеды, педагогический вуз, методологические подходы.

Abstract. The article deals with the role of tolerance in modern society; the concept of “tolerance” is generalized. The essence descriptions of tolerance are examined as the pedagogical and psychological phenomena.

The importance of forming the Ukrainian students’ tolerance in terms of integration of Ukraine into the European community has been analyzed. The importance of the higher education in spreading human rights, pluralism, tolerance has been highlighted. The article highlights the problem of tolerance in future speech therapists to children with special needs as one of the aspects of effective preparation of students for vocational and educational activities in the conditions of inclusive education. The problem of forming of tolerance in university students is highlighted; the development of their positive universal qualities.

The discourse review of some methodological approaches to the above mentioned personality’s quality education has been made, the forms and methods of formation of tolerance education were reviewed.

Key words: education, tolerance, future speech therapists, pedagogical higher educational establishment, methodological approaches.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2018